

ધોરણ-૬ ના ઇતિહાસ વિષયના શિક્ષણ પર પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન મોડેલની અસરકારકતાનો અભ્યાસ

પ્રસ્તાવના:-

શિક્ષણમાં અનેક સમસ્યાઓ ઉદભવે છે. આ સમસ્યાનું નિરાકરણ કરવું જરૂરી છે અને જો એમ કરવામાં ન આવે તો શિક્ષણનું અધ:પતન સર્જાય. વિદ્યાર્થીઓને જે શીખવવામાં આવે છે તેનું ૩૫% પણ તેઓને આવડતું હોતું નથી. શિક્ષણક્ષેત્રે આ એક પ્રમુખ સમસ્યા છે. વિદ્યાર્થી આખા વર્ષ દરમિયાન શાળા તેમજ ઘેર અધ્યયન કરી જ્ઞાન મેળવે છે. આ જ્ઞાન તેને ૧૦૦% પ્રાપ્ત થવું જોઈએ. તેને બદલે ઘણું ઓછું પ્રાપ્ત થાય છે.

આ સમસ્યાથી શિક્ષણને મુક્ત કરવા માટે અનેક પ્રકારની શિક્ષણ પદ્ધતિઓ ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે. એવી એક પદ્ધતિની અસરકારકતા તપાસવા સંશોધકે આ સંશોધન હાથ ધર્યું છે.

પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન એ શૈક્ષણિક અભિગમ છે. વર્ગખંડના નબળા અને મધ્યમક્ષાના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન પ્રાપ્તિ સુધારવાના પ્રયાસોમાંથી આ ખ્યાલ ઉદભવ્યો છે.

“ પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન એ એક એવો શૈક્ષણિક અભિગમ છે જેમાં વર્ગના બધા જ કે લગભગ બધા વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન પ્રાપ્તિને સુધારતા જઈ પૂર્ણપ્રભુત્વની કક્ષાએ પહોંચાડવામાં આવે છે.”

પદ્ધતિસરનું હોય, વિદ્યાર્થી જ્યાં અને જ્યારે અધ્યયનમાં મુશ્કેલી અનુભવે ત્યાં ત્યારે ને ત્યારે મદદ આપનારું હોય, પૂર્ણપ્રભુત્વ પ્રાપ્ત કરવા માટે વિદ્યાર્થીને પર્યાપ્ત સમય આપનારું હોય અને પ્રભુત્વમાં શાનો સમાવેશ થાય છે એ અંગે સ્પષ્ટ ધોરણો દર્શાવનારું હોય.

બ્લૂમના જણાવ્યા મુજબ-દરેક વિદ્યાર્થીને જરૂરી માર્ગદર્શન અને શીખવા માટે પૂરતો સમય આપવામાં આવે તો મોટા ભાગના વિદ્યાર્થીઓની જ્ઞાન પ્રાપ્તિ પૂર્ણપ્રભુત્વ કક્ષાએ પહોંચે છે. આ વખતે વિદ્યાર્થીઓની અભિયોગ્યતા અને અધ્યયન પ્રાપ્તિ વચ્ચે નામનો જ સબંધ રહે છે. અથવા તો થોડો ઘણોપણ સબંધ રહેતો નથી.

અભ્યાસનું મહત્વ:-

- આજે વિદ્યાર્થી છ કલાક શાળામાં અને ત્રણ કલાક ઘેર એકના એક અધ્યયન પાછળ વ્યતિત કરે છે છતાં તેમની અધ્યયન પ્રાપ્તિથી સમગ્ર સમાજને અસંતોષ છે. વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન પ્રાપ્તિ એમની શક્તિ પ્રમાણે થતી નથી.

- આજે દેશમાં લેવાતી આઈ. એ. એસ., રાષ્ટ્રીય પ્રતિભાખોજ, TAT, TET જેવી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓના પરિણામો ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે કે વિદ્યાર્થીઓનો આ પરીક્ષામાં ખૂબ નબળો દેખાવ છે.
- ૧૯૬૦માં કેરોલ અને બુનરના વિષયો પર આધારિત બ્લૂમ દ્વારા પૂર્ણપ્રભુત્વ મોડેલ અસ્તિત્વમાં આવ્યું.
- આ મોડેલ વર્ગખંડોમાં અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓની વ્યક્તિગત અધ્યયન મુશ્કેલીઓને ધ્યાનમાં લે છે.
- અભ્યાસ કરવાની વિદ્યાર્થીની ક્ષમતામાં રહેલા વૈયક્તિક તફાવતો અભ્યાસ માટે વધારાનો સમય પૂરો પાડીને અને તેની મુશ્કેલીનું નિદાન કરી સારવારરૂપ માર્ગદર્શન પૂરા પાડીને દૂર કરવા પર આ મોડેલમાં ભાર મુકવામાં આવ્યો છે.તેથી આગળ ચર્ચા કરેલ સમસ્યાઓમાં ઉકેલ માટે પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન મોડેલ ઉપાયરૂપ બની શકે તેમ છે.

અભ્યાસના હેતુઓ:-

- (૧) વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિના સંદર્ભમાં ઇતિહાસ વિષયમાં પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયનની અસર તપાસવી.
- (૨) વિદ્યાર્થીઓમાં “પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન કક્ષા” પ્રાપ્ત કરાવવી.
- (૩) પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન માટે વિવિધ સ્વાધ્યાય તૈયાર કરવા.
- (૪) નાની મૂલ્યાંકન કસોટીઓ દ્વારા અધ્યેતાની ભૂલો જોવા મળે તે ભૂલો દૂર કરવા પૂરક વૈકલ્પિક શિક્ષણ સામગ્રીની જોગવાઈ કરવી.
- (૫) સંશોધન માટે બે સિદ્ધિ કસોટી તૈયાર કરવી.
- (૬) બુદ્ધિકસોટીના આધારે નિયંત્રિત અને પ્રાયોગિક જૂથની રચના કરવી.

ઉત્કલ્પના:-

- ૧) પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન મોડેલથી અને પરંપરાગત શિક્ષણ પદ્ધતિથી અધ્યયન કરતાં વિદ્યાર્થીના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- ૨) પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયનથી અભ્યાસ કરતાં પ્રાયોગિક જૂથના પૂર્ણ કસોટીના સરાસરી અને અંતિમ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- ૩) પરંપરાગત પદ્ધતિથી અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓના પૂર્વ કસોટી અને અંતિમ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

સંશોધન યોજના :-

પ્રસ્તુત સંશોધન માટે સંશોધકે બે જૂથ પૂર્વ કસોટી ઉત્તર કસોટી પ્રાયોગિક યોજનાને પસંદ કરી હતી.

ન્યાદર્શ:-

- પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે યાદચ્છિક નમૂના પદ્ધતિથી વલ્લભ વિદ્યાનગરની પ્રાથમિક શાળાઓમાંથી બે શાળાઓ પસંદ કરવામાં આવી હતી..
- આણંદ જિલ્લાની પ્રાથમિક શાળાના ૮૦ વિદ્યાર્થીઓ સંશોધન માટે પસંદ કરવામાં આવ્યા જેમાં-
- ૪૦ વિદ્યાર્થી – બાવીસગામ વિદ્યાલય, વિદ્યાનગર-પ્રાયોગિક જૂથ માટે
- ૪૦ વિદ્યાર્થી – આઈ. બી. પટેલ વિદ્યાલય, વિદ્યાનગર-નિયંત્રિત જૂથ માટે
- બન્ને શાળાના ધોરણ-૬ ના વિદ્યાર્થીઓને બુદ્ધિકસોટીના પ્રાપ્તાંકો આધારે પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથને સમાન કરવામાં આવ્યા હતાં.

અંકશાસ્ત્રીય પ્રયુક્તિ:-

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં માહિતીનું વિશ્લેષણ અને અર્થઘટન કરવા માટે ટી કસોટીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

પ્રયોગકાર્ય:-

પ્રાયોગિક જૂથને પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન મોડેલ આધારિત અધ્યયન કાર્ય કરાવવામાં આવ્યું હતું.

સૌ પ્રથમ સાત-સાત તાસનું અધ્યયન કાર્ય કરાવ્યા બાદ બન્ને જૂથને પૂર્વ સિધ્ધિ કસોટી આપી. ત્યારબાદ પ્રાયોગિક જૂથને પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન મોડેલ આધારિત અધ્યયનકાર્ય કરાવ્યું. જેમાં વચ્ચે વચ્ચે સિધ્ધિ કસોટી અને નિદાન, માર્ગદર્શન, ઉપચાર સ્વાધ્યાય, સહાધ્યાયીઓ દ્વારા માર્ગદર્શન વગેરે આપ્યું. આ પ્રક્રિયા નિર્ધારિત વિદ્યાર્થી પૂર્ણપ્રભુત્વ કક્ષાએ પહોંચ્યા ત્યાં સુધી ચાલુ રાખી હતી. અંતે અંતિમ કસોટી બન્ને જૂથને આપી હતી.

પ્રયોગ દરમિયાન પ્રાયોગિક જૂથની પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન મોડેલથી અધ્યયન કરતાં, ઉપચારના જુદાજુદા તબક્કે જુદીજુદી સિદ્ધિકસોટીઓમાં મેળવેલ પ્રાપ્તાંક અને પૂર્ણપ્રભુત્વની કક્ષા પ્રાપ્ત કરનાર વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા સારણી નંબર-૧માં દર્શાવેલ છે.

સારણી નંબર-૧

ઉપચારથી તબક્કાવાર પૂર્ણપ્રભુત્વ પ્રાપ્ત
કરનાર વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા

તબક્કાનો ક્રમ	સાદી સંખ્યા	ટકા	સંચિત સંખ્યા	ટકા
પહેલો તબક્કો	૧૧	૨૭.૫	૧૧	૨૭.૫
બીજો તબક્કો	૭	૧૭.૫	૧૮	૪૫.૫
ત્રીજો તબક્કો	૬	૧૫.૫	૨૪	૬૦.૦
ચોથો તબક્કો	૭	૧૭.૫	૩૧	૭૭.૫
પાંચમો તબક્કો	૬	૧૫.૫	૩૭	૯૨.૫

આમ, ઉત્તરોત્તર વર્ગના લગભગ બધા વિદ્યાર્થીઓએ પૂર્ણપ્રભુત્વની કક્ષા પ્રાપ્ત કરેલ છે.

પરિણામો :

(૧) “નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના પૂર્વ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો અને અંતિમ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.” ની ચકાસણી કરવા માટે મધ્યક, પ્રમાણવિચલન અને ટી ગુણોત્તરની ગણતરી કરવામાં આવી હતી, જે સારણી નંબર -૨ માં દર્શાવવામાં આવેલ છે.

સારણી નંબર-૨

નિયંત્રિત જૂથની સરાસરી, પ્રમાણવિચલન અને ટી ગુણોત્તર

કસોટી	સંખ્યા	સરાસરી	પ્ર. વિચલન	પ્રમાણ વિચલનની પ્રમાણભૂલ	ટી-મૂલ્ય	નોંધ
પૂર્વ કસોટી	૪૦	૧૩.૯	૨.૦૩	. ૪૮	. ૩૧	સાર્થક નથી
અંતિમ કસોટી	૪૦	૧૪.૦૫	૨.૨૭			

સારણી નંબર -૨માં દર્શાવ્યા મુજબ મળેલ ટી-મૂલ્ય ૦.૩૧ છે, જે ટી સારણી મૂલ્ય ૦.૦૫ કક્ષાએ ૧.૯૬ કરતાં ઓછું છે. તેથી ૦.૦૫ કક્ષાએ સરાસરી તફાવત સાર્થક નથી. તેથી નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના પૂર્વ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો અને અંતિમ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નથી.

(૨) “પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના પૂર્વ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો અને અંતિમ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.” ની ચકાસણી કરવા માટે મધ્યક, પ્રમાણવિચલન અને ટી ગુણોત્તરની ગણતરી કરવામાં આવી હતી, જે સારણી નંબર -૩માં દર્શાવવામાં આવેલ છે.

સારણી નંબર-૩

પ્રાયોગિક જૂથની સરાસરી, પ્રમાણવિચલન અને ટી ગુણોત્તર

કસોટી	સંખ્યા	સરાસરી	પ્ર. વિચલન	પ્રમાણ વિચલનની પ્રમાણભૂલ	ટી-મૂલ્ય	નોંધ
પૂર્વ કસોટી	૪૦	૧૫.૩૨	૨.૭૨	. ૪૮	૫.૭૯	૦.૦૧
અંતિમ કસોટી	૪૦	૧૮.૧	૧.૩૭			કક્ષાએ સાર્થક છે.

સારણી નંબર-૩માં દર્શાવ્યા મુજબ મળેલ ટી-મૂલ્ય ૫.૭૯ છે, જે ટી સારણી મૂલ્ય ૦.૦૧ કક્ષાએ ૨.૫૮ કરતાં વધુ છે. તેથી ૦.૦૧ કક્ષાએ સરાસરી તફાવત સાર્થક છે. તેથી પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના પૂર્વ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો અને અંતિમ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત છે.

(૩) “નિયંત્રિત જૂથની અંતિમ કસોટીના સરાસરી ગુણ અને પ્રાયોગિક જૂથના અંતિમ કસોટીના સરાસરી ગુણ વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.” ની ચકાસણી કરવા માટે મધ્યક, પ્રમાણવિચલન અને ટી ગુણોત્તરની ગણતરી કરવામાં આવી હતી, જે સારણી નંબર -૪માં દર્શાવવામાં આવેલ છે.

સારણી નંબર-૪

નિયંત્રિત જૂથ અને પ્રાયોગિક જૂથના અંતિમ કસોટીના પ્રાપ્તાંકોની
સરાસરી, પ્રમાણવિચલન અને ટી ગુણોત્તર

જૂથ	સંખ્યા	સરાસરી	પ્ર. વિચલન	પ્રમાણ વિચલનની પ્રમાણભૂલ	ટી-મૂલ્ય	નોંધ
નિયંત્રિત જૂથ	૪૦	૧૪.૦૫	૨.૨૭	. ૪૨	૯.૬૪	૦.૦૧
પ્રાયોગિક જૂથ	૪૦	૧૮.૧	૧.૩૭			કક્ષાએ સાર્થક છે.

સારણી નંબર-૪માં દર્શાવ્યા મુજબ મળેલ ટી-મૂલ્ય ૯.૬૪ છે, જે ટી સારણી મૂલ્ય ૦.૦૧ કક્ષાએ ૨.૫૮ કરતાં વધુ છે. તેથી ૦.૦૧ કક્ષાએ સરાસરી તફાવત સાર્થક છે. તેથી નિયંત્રિત જૂથની અંતિમ કસોટીના સરાસરી ગુણ અને પ્રાયોગિક જૂથના અંતિમ કસોટીના સરાસરી ગુણ વચ્ચે સાર્થક તફાવત છે.

તારણો:-

- ૧) પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન મોડેલથી થતું શિક્ષણકાર્ય પરંપરાગત પદ્ધતિથી થતાં શિક્ષણકાર્ય કરતાં વધુ અસરકારક છે.
- ૨) પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન મોડેલ દ્વારા શિક્ષણકાર્યથી વર્ગના લગભગ બધા વિદ્યાર્થીઓને અધ્યાપનની પૂર્ણ પ્રભુત્વની કક્ષા સુધી પહોંચાડી શકાય છે.
- ૩) પરંપરાગત શિક્ષણ પદ્ધતિથી કરેલ અધ્યાપન કાર્યથી વિદ્યાર્થીઓની સિધ્ધિમાં કોઈ વધારો થયો નથી. પરંપરાગત શિક્ષણ પદ્ધતિ અસરકારક પુરવાર થયેલ નથી.

સારાંશ :-

પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન મોડેલ દ્વારા અધ્યાપનકાર્ય કરવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓની જ્ઞાન પ્રાપ્તિની કક્ષા વધારી શકાય છે. આ મોડેલ વર્ગ શિક્ષણ માટે વધુ અસરકારક છે. વિદ્યાર્થીઓને ઝડપથી આત્મવિશ્વાસપૂર્વક શીખવવામાં મદદ કરે છે. તેથી ખાસ કરીને પ્રાથમિક શાળાઓમાં વર્ગ શિક્ષણમાં પૂર્ણપ્રભુત્વ અધ્યયન મોડેલનો ઉપયોગ વધારવો જોઈએ.

સંદર્ભ

- I. શાહ, ગુણવંત શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં અધ્યયન મિમાંસા, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય. દ્વિતીય આવૃત્તિ
- II. ત્રિવેદી, એમ.ડી અને પારેખ, બી.યુ. : શિક્ષણમાં આંકડાશાસ્ત્ર, અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય,
- III. દેસાઈ, ધનવંત. મ,શેલત એન. ડી.,પંડિત હર્ષદભાઈ: ઇતિહાસ શિક્ષણની નવી ધરી.
- IV. પટેલ, રાવલ, પરીખ: માધ્યમિક શિક્ષણન વર્તમાન પ્રશ્નો અને પ્રવાહો, અમદાવાદ: નવદીપ પ્રકાશન.
- V. રાજ્ય શિક્ષણ ભવન: તજજ્ઞો માટેનું સાહિત્ય, પબ્લીશર્સ એન.સી.ઈ.આર.ટી.
- VI. ચૌધરી અને વૈધ, સંશોધન પ્રકલ્પ, શિક્ષણ વિભાગ, ઇન્દોર: દેવી અહલ્યાબાઈ યુનિવર્સિટી.

અલ્પાબેન એ.પટેલ

આસીસ્ટન્ટ પ્રોફેસર

બાવીસગામ બી.એડ કોલેજ

વલ્લભ વિદ્યાનગર